

ฝิ่นตัน (FIN TON)

คณะอนุกรรมการจัดทำตำราอ้างอิงยาสมุนไพรไทย*

ในคณะกรรมการคุ้มครองและส่งเสริมภูมิปัญญาการแพทย์แผนไทย

บทความนี้นำเสนอยาสมุนไพรแต่ละชนิด ที่คณะอนุกรรมการฯ จัดทำขึ้นก่อนรวบรวมจัดพิมพ์ เป็นรูปเล่ม “ตำราอ้างอิงยาสมุนไพรไทย” เพื่อเป็นเวทีประชาพิจารณ์

Cortex *Jatropha Multifidae*

Coral Bush Bark

ฝิ่นตันเป็นเปลือกต้นแห้งของพืชที่มีชื่อวิทยาศาสตร์ว่า *Jatropha multifida* L. ในวงศ์ *Euphorbiaceae*^[1-2]

ชื่อพ้อง *Adenoropium multifidum* (L.) Pohl,
Jatropha janipha Blanco^[3-4]

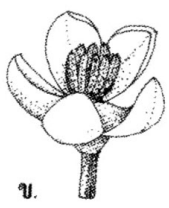
ชื่ออื่น เปลือกต้นมะละกอฝรั่ง, เปลือกต้นมะหุ้งแดง^[1-2]

ลักษณะพืช ไม้พุ่มหรือไม้ต้นขนาดเล็ก มีน้ำยางใสหรือสีออกขาวขุ่น ลำต้นกิ่งก้านมีรอยแผลใบ ใบเป็นใบเดี่ยว เรียงเวียน มักเวียนถี่ตามปลายกิ่ง รูปค่อนข้างกลม เส้นผ่านศูนย์กลาง 15-35 เซนติเมตร ปลายแหลม โคนใบเว้าแหลมหรือเว้ารูปหัวใจ ขอบ

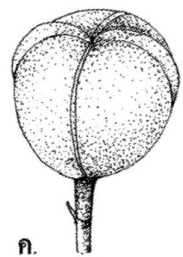

แผ่นใบเว้าเป็นพูลึกเข้าหาโคนใบ 9-12 พู พูตรงกลางใหญ่กว่าและยาวกว่าพูด้านข้าง พูรูปคล้ายใบหอก กว้างได้ถึง 8 เซนติเมตร ยาวได้ถึง 15 เซนติเมตร ขอบพุ่มีทั้งเรียบหรือจักลึกแบบขนนก ปลายพูแหลม เส้นแขนงใบออกจากโคนใบไปหาปลายพู ด้านบนสีเขียว

***ประธานอนุกรรมการ** นพ. วิชัย โชควิวัฒน์, **รองประธานอนุกรรมการ** รศ.ดร. ชัยนต์ พิเชียรสุนทร, **อนุกรรมการ** ศ.ดร. พเยาว์ เหมือนวงษ์ญาติ, รศ. กัลยา ภราดา, รศ.ดร. วันดี กฤษณพันธ์, รศ.ดร. รพีพล ภโวาท, นายวินิต อัครกิจวี, นพ. ปราโมทย์ เสถียรรัตน์, ดร. ก่องกานดา ชยามฤต, นางจรรย์ บันลิตี, น.ส.นันทนา สิริชัย, นางนัยนา วราอัศวปติ, นางเย็นจิตร์ เตชะดำรงสิน, นางอภิญา เวชพงศา, นายวุฒิ วุฒิธรรมเวช, ผศ. ร.ต.อ.หญิง สุชาดา สุขหรั่ง, นายยอดวิทย์ กางญจนการุณ, นางพรทิพย์ เดิมวิเศษ, **อนุกรรมการและเลขานุการ** ดร. อัญชลี จุฑะพุทธิ, **อนุกรรมการและผู้ช่วยเลขานุการ** น.ส. สาวินี เลนะพันธ์, นางบุษราภรณ์ จันทา, น.ส.จิราภรณ์ บุญมาก, ว่าที่ ร.ต. ทวีช ศิริมุสิกะ

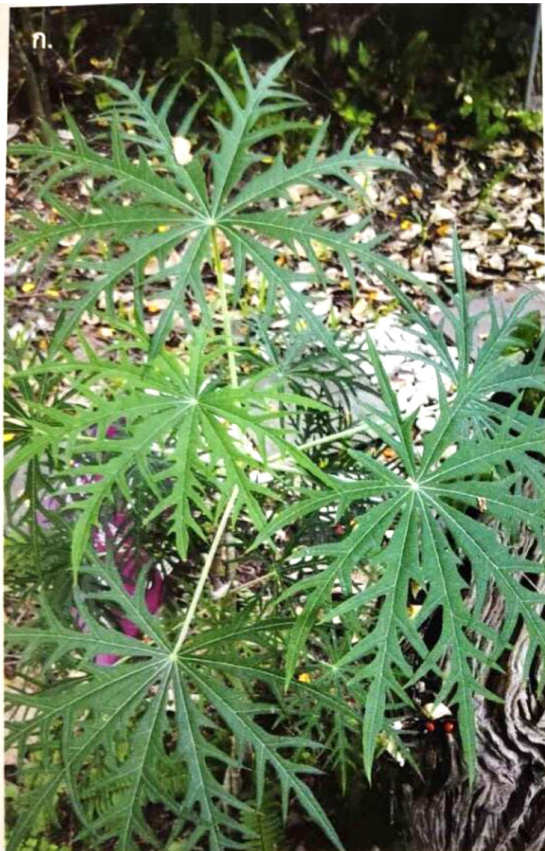

5 มม.

5 มม.

ฝิ่นต้น *Jatropha multifida* L.
 ก. กิ่ง ใบ และช่อดอก ข. ดอก ค. ผล

ฝิ่นต้น *Jatropha multifida* L.

ก. ลำต้น กิ่ง และใบ ข. ผลและช่ออ่อน

เข้ม ด้านล่างมีนวล ก้านใบยาว 10-30 เซนติเมตร ติดกิ่งได้แน่นใบ หูใบเป็นแฉกเรียวยาวคล้ายเส้นหลายแฉก ยาว 1-2 เซนติเมตร ปลายแฉกมีขน ช่อดอกแบบช่อเชิงหลั่น ออกที่ยอดหรือตามซอกใบใกล้ยอด ช่อยาวได้ถึง 30 เซนติเมตร ก้านช่อยาวได้ถึง 23 เซนติเมตร ใบประดับรูปรี ยาว 2-4 มิลลิเมตร ใบประดับย่อยเล็กมาก ดอกแยกเพศร่วมช่อ ดอกเพศผู้สีแดงคล้ายกลีบเลี้ยง 5 กลีบ รูปไข่ กว้างประมาณ 1 มิลลิเมตร ยาวประมาณ 2 มิลลิเมตร กลีบดอกรูปขอบขนานแกมรูปไข่กลับ กว้าง 2-4 มิลลิเมตร ยาว 5-7 มิลลิเมตร จานดอกเป็นวงรอบมีต่อม 5 อัน เกสรเพศผู้ 8 อัน ยาวประมาณ 5 มิลลิเมตร อับเรณูรูปขอบขนาน โคนอับ

เป็นแข็งรูปลูกศร ดอกเพศเมียรูปร่างคล้ายดอกเพศผู้ แต่มีขนาดใหญ่กว่า กลีบดอกยาวได้ถึง 9 มิลลิเมตร ไข่เหนียววงกลีบ มี 3 ช่อง แต่ละช่องมีออวุล 1 เม็ด ก้านเกสรเพศเมียมี 3 อัน โคนก้านเชื่อมติดกัน ยอดเกสรเพศเมียมี 2 พู ผลแบบผลแห้งแตก รูปทรงค่อนข้างกลมหรือรูปไข่กลับ เส้นผ่านศูนย์กลาง 1.5-3 เซนติเมตร มี 3 พู สุกสีเหลือง เมล็ด รูปทรงรีแกมรูปไข่ ถึงเกือบกลม กว้าง 0.5-1.5 เซนติเมตร ยาว 1-2 เซนติเมตร^[1,5-7]

ถิ่นกำเนิดและการกระจายพันธุ์ พืชชนิดนี้เป็นพืชพื้นเมืองของเขตร้อนและกึ่งร้อน ในประเทศไทยพบปลูกได้ทั่วไปในทุกภาค ในต่างประเทศพบที่ประเทศอินเดีย

สาธารณสุขประชาชนจีน และภูมิภาคมาเลเซีย^[1,5-7]

ลักษณะเครื่องยา ฝิ่นต้นมีรูปร่างและขนาดไม่แน่นอน ลักษณะโค้งเล็กน้อย หรือโค้งมากคล้ายรวงน้ำ สีสน้ำตาลแกมเทาถึงสีน้ำตาล ผิวด้านนอกขรุขระ เปลือกชั้นนอกแตกเป็นแผ่น มีรอยแผลใบ ด้านในเกือบเรียบ มีลายเป็นเส้นตามยาว สีสน้ำตาลถึงน้ำตาลแดง รอยตัดเป็นชั้นบางหลายชั้น รสขมอมฝาด

องค์ประกอบทางเคมี ลำต้นประกอบด้วยสารกลุ่มไดเทอร์พีน (diterpenes) เช่น สารมัลติฟิโดน (multifidone), มัลติไดโอน (multidione)^[8-9], มัลติโฟโลน (multifolone), (4อี)-จาโทรกอสซิโดน แอซีเตต [(4E)-jatrogrossidone acetate]^[10] นอกจากนี้ยังพบสารกลุ่มแอลคาลอยด์ (alkaloids) แทนนิน (tannins) เฟลโวนอยด์ (flavonoids) แซโปนิน (saponins)^[11] และกรดไฮโดรไซยานิก (hydrocyanic acid)^[12]

ข้อบ่งใช้ -

ตำราสรรพคุณยาไทยว่า ฝิ่นต้นมีรสขมร้อนฝาด เมา แก้ลมและโลหิต แก้ปวดเส้นเอ็น คุมธาตุ แก้ท้องร่วง แก้บิดปวดเบ่ง ลงแดง แก้ปวดเมื่อยตามร่างกาย เป็นต้น^[13-14]

ข้อมูลจากการศึกษาวิจัยพรีคลินิกพบว่า สารสกัดเมทานอลของฝิ่นต้นมีฤทธิ์ต้านจุลชีพหลายชนิดในหลอดทดลอง เช่น *Gardnerella vaginalis*, *Neisseria gonorrhoea*, *Escherichia coli*, *Proteus mirabilis*, *Pseudomonas aeruginosa*, *Staphylococcus aureus*, *Candida albicans* สารสกัดเอทิลแอลกอฮอล์และสารสกัดเมทานอลของฝิ่นต้นมีฤทธิ์ยับยั้งเชื้อ *Proteus mirabilis*^[15] สารสกัดเมทานอลมีฤทธิ์แรงในการต้านเชื้อราชนิด *Cryptococcus neoformans*, *Candida krusei*, *C. tropicalis* และ *C. parapsilosis* แต่มีฤทธิ์อ่อนต่อเชื้อ *C. albicans*

และ *C. glabrata*^[16] สารมัลติฟิโดนมีพิษต่อเซลล์มะเร็งของมนุษย์หลายชนิด เช่น เซลล์มะเร็งเม็ดเลือดขาวบางชนิด, เซลล์มะเร็งปอด (human lung carcinoma) เซลล์มะเร็งเมลาโนมาชนิดร้ายแรง (human malignant melanoma)^[8]

หมายเหตุ

1. มีรายงานว่าทุกส่วนของฝิ่นต้น โดยเฉพาะ เมล็ดมีฤทธิ์เป็นยาถ่ายอย่างแรง^[17] เปลือกต้นใช้แก้โรคผิวหนังเรื้อรังโดยผิวหนังนูนและคันตลอดเวลา ซึ่งเกิดจากโรคประสาท (neurodermatitis) คันตามผิวหนัง (itchy skin) และโรคผิวหนังอักเสบออกผื่น (skin eczema)^[18] ยางจากต้นใช้ทาแผลสด แผลปากเปื่อย ช่วยสมานแผล^[15,19] แต่อาจทำให้เกิดอาการแพ้ บวมแดง และแสบร้อนได้ในบางราย

2. เมล็ดฝิ่นต้นมีพิษ เมื่อกินเข้าไปจะทำให้เกิดอาการปวดหัว คลื่นไส้ อาเจียน ท้องเสีย กล้ามเนื้อชัก กระตุก หายใจเร็ว การเต้นของหัวใจผิดปกติ ความดันต่ำ หากกินเพียง 3 เมล็ดจะเกิดอันตรายได้ การรักษาอาการพิษ อาจทำได้โดยให้ดื่มนมหรือผงถ่าน เพื่อลดการดูดซึม^[20]

เอกสารอ้างอิง

1. สมาคมโรงเรียนแพทย์แผนโบราณในประเทศไทย สำนักวัดพระเชตุพนฯ. ประมวลสรรพคุณยาไทย (ภาคสอง) ว่าด้วยพฤกษชาติ วัตถุธาตุและ สัตว์วัตถุานาชนิด. กรุงเทพฯ: โรงพิมพ์อภิลพทยา; 2510. หน้า. 210-1
2. สำนักงานหอพรรณไม้ สำนักวิจัยการอนุรักษ์ป่าไม้และพันธุ์พืช กรมอุทยานแห่งชาติ สัตว์ป่า และพันธุ์พืช. ชื่อพรรณไม้แห่งประเทศไทย เต็ม สมิตินันท์ ฉบับแก้ไขเพิ่มเติม 2557. กรุงเทพฯ: โรงพิมพ์สำนักงานพระพุทธศาสนาแห่งชาติ; 2557. หน้า 323.
3. สถาบันวิจัยวิทยาศาสตร์และเทคโนโลยีแห่งประเทศไทย (วว.). ทรัพยากรพืชในภูมิภาคเอเชียตะวันออกเฉียงใต้ 12 (1). พืชสมุนไพรและพืชพิษ เล่ม 1. พิมพ์ครั้งที่ 1. นนทบุรี: สหมิตรพรีนติ้ง; 2546. หน้า 481-2.

4. Padua LS, Bunyapraphatsara N, Lemmens RHMJ. Plant Resources of South-East Asia No. (12)1. Medicinal and poisonous plant 1. Leiden (The Netherlands): Backhuys Publishers; 1999. p. 326-7.
5. van Welzen PC, Chayamarit K. Euphorbiaceae. In: Santisuk T, Larsen K., editors. Flora of Thailand. Vol. 8, Pt 2. Bangkok: Prachon Co. Ltd; 2007. p. 287-8.
6. จารีย์ บันสิทธิ์. การศึกษาลักษณะพฤกษศาสตร์ของพืชพิษบางชนิด. ว กรมวิทย์ พ; 2537. หน้า 269-70.
7. Backer CA, Bakhuizen van den Brink RC. Euphorbiaceae. Flora of Java. Vol. 1. Groningen (The Netherlands): Wolters- Noordhoff N.V. 1963. p. 494.
8. Devappa RK, Makkar HPS, Becker K. *Jatropha Diterpenes*: a Review. J Am Oil Chem Soc. 2011;88:301-22.
9. Das B, Laxminarayana K, Krishnaiah M, Srinivas Y, Raju TV. Multidione, a Novel Diterpenoids from *Jatropha multifida*. Tetrahedron Lett. 2009;50:4885-7.
10. Das B, Ravikanth B, Reddy KR, Thirupathi P, Raju TV, Sridhar B. Diterpenoids from *Jatropha multifida*. Phytochem. 2008;69:2639-41.
11. Nwokocho LM, Blessing A, Agbagwa IO, Okoli BE. Comparative phytochemical screening of *Jatropha L.* species in the Niger Delta. Res J Phytochem. 2011;1-8.
12. Harborne FRS JB, Baxter H, Moss GP. Phytochemical Dictionary. 2nd. ed. London: Talor & Francis Ltd; 1999.
13. วุฒิ วุฒิธรรมเวช, ปรียากร วุฒิธรรมเวช, ธนศักดิ์ วุฒิธรรมเวช. คัมภีร์เภสัชรัตนโกสินทร์. พิมพ์ครั้งที่ 2. กรุงเทพฯ: บริษัทศิลป์สยามบรรจุกัณฑ์ และการพิมพ์จำกัด; 2547. หน้า 553.
14. เสรียม พงษ์บุญรอด. ไม้เทศเมืองไทย. สรรพคุณของยาเทศและยาไทย. กรุงเทพฯ: โรงพิมพ์เกษมบรรณกิจ; 2514. หน้า 157.
15. Aiyelaagbe OO, Oguntuase BJ, Arimah BD, Adeniyi BA. The antimicrobial activity of *Jatropha multifida* extracts and chromatographic fractions against sexually transmitted infections. J Med Sci. 2008;8(2):143-7.
16. Hamza OJ, van den Bout-van den Beukel CJ, Matee MI, Moshi MJ, Mikx FH, Selemani HO, Mbwambo ZH, van der Ven AJ, Venweij PE. Antifungal activity of some Tanzanian plants used traditionally for the treatment of fungal infections. J Ethnopharmacol. 2006;108(1):124-32.
17. Dehgan B. Novel Jatrophas for Florida Landscapes. Proc Fla State Hort Soc. 1982;95:277-80.
18. Shu MFS, Bingtao L, Gilbert MG. *Jatropha*. Fl China. 2008;11:268-9.
19. Ayensu ES. Medicinal plants of the west Indies. Michigan: Reference Publication, Inc. 1981. p.99.
20. สถาบันวิจัยสมุนไพร กรมวิทยาศาสตร์การแพทย์ กระทรวงสาธารณสุข. คู่มือฐานข้อมูลพืชพิษ. พิมพ์ครั้งที่ 1. กรุงเทพฯ: โรงพิมพ์ศาสนา; 2545. หน้า 94.